

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

УДК 373.5.091.3:94+929(477) «1918:327.504/.512»

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14921325>

Формування у здобувачів освіти уявлень про гетьмана Павла Скоропадського на уроках історії України: традиції та інновації

Коляда Ігор Анатолійович

професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 02000,
вул. Пирогова 9, Україна, e-mail: kolyada.i.a.1968@gmail.com, ORCID
<https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

Камбалова Яніна Миколаївна

доцент кафедри методології та методики суспільних дисциплін Українського
державного університету імені Михайла Драгоманова, 02000, м. Київ, вул.
Пирогова 9, Україна, e-mail: novajava@ukr.net, ORCID <https://orcid.org/0000-00032886-7696>

Прийнято: 17.01.2025 | Опубліковано: 29.01.2025

***Анотація.** Роль і місце історичної особи в історичному процесі є однією з ключових проблем у методології історичної науки. Саме тому аналіз життєдіяльності історичних постатей доби та її об'єктивна оцінка є важливою складовою вивчення історичного процесу на уроках історії України у сучасних закладах загальної середньої освіти.*

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

*Гетьман Павло Скоропадський належить до тих непересічних особистостей історії України, навколо яких завжди тривали і тривають нескінченні дискусії, панує міфотворення і переповідаються легенди. Тому формування у здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти ліцейного рівня науково обґрунтованих уявлень про цього історичного діяча є актуальним та необхідним завданням для сучасної історичної освіти в умовах реалізації концепції нової української школи. **Метою** цієї статті автори визначили висвітлення традиційних та інноваційних прийомів формування уявлень про історичну особистість у здобувачів освіти на прикладі уявлень про останнього українського гетьмана Павла Скоропадського та доведення ефективності цих прийомів в процесі навчання історії у закладах загальної середньої освіти закладах України. **Методи дослідження** включають аналіз наукових публікацій та художніх творів, присвячених життєвому шляху гетьмана Павла Скоропадського, порівняльний аналіз інноваційних та традиційних підходів до формування у сучасних здобувачів освіти уявлень про цю історичну персоналію. Також були використані методи узагальнення та систематизації для виявлення основних трендів у сучасних методичних прийомах формування системи історичних знань у здобувачів освіти. Ці методичні прийоми дозволяють оцінити ефективність різних методичних прийомів на уроках історії України. **Результати дослідження** показали, що використання вчителями інноваційних прийомів формування уявлень у здобувачів освіти про історичну персоналію, таких, як використання на уроках історії різноманітних інноваційних технологій, зокрема, інтерактивних, застосування можливостей мультимедійної дошки, швидкий доступ здобувачів освіти до інформації через короткі відеоролики, текстові повідомлення, інтернет-заголовки, заголовки статей, визначення психологічного типу історичної особистості тощо дозволяє значно*

збільшити ефективність навчально-виховного процесу, забезпечуючи зростання інтересу здобувачів освіти до історичного матеріалу, що вивчається на уроках історії. Викладачі, які активно поєднують у своїй практичній діяльності освітні традиції та інновації, викликають у здобувачів освіти бажання поглиблено вивчати біографії визначних історичних особистостей. **Висновки.** Таким чином, автори публікації дійшли висновку, що організація освітньої діяльності в процесі формуванні уявлень про історичну персоналію у здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти ліцейного рівня на уроці з історії України у 10 класі шляхом використання як традиційних, так і інноваційних технологій навчання при вивченні такої персоналії як гетьман Павло Скоропадський забезпечить вчителю можливість урізноманітнення методичних підходів навчання історії України. Крім того, це сприятиме підвищенню пізнавального інтересу у здобувачів освіти до вивчення тем з історії Української революції та, зокрема, контрверсійної постаті останнього українського гетьмана.

Ключові слова: історична персоналія, гетьман Павло Скоропадський, традиційні та інноваційні прийоми формування уявлень, мему, фізіогномістичний підхід

Forming Students' Perceptions of Hetman Pavlo Skoropadskyi in Ukrainian History Lessons: Traditions and Innovations

Ihor Anatoliyovych Kolyada

Professor of the Department of Methodology and Methods of Social Sciences, Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, 02000, Pyrohova St. 9, Ukraine, E-mail:kolyada.i.a.1968@gmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

Yanina Mykolaivna Kambalova

Associate Professor of the Department of Methodology and Methods of Social Sciences, Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, 02000, Kyiv, Pyrohova St. 9, Ukraine, E-mail: novajava@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2886-7696>

***Abstract.** The role and place of historical figures in the historical process remain key issues in the methodology of historical science. Therefore, analyzing the life and activities of historical personalities and providing an objective assessment of their roles are essential components of teaching history in modern secondary education institutions in Ukraine. Hetman Pavlo Skoropadskyi is one of the prominent figures in Ukrainian history, around whom debates, myth-making, and legends persist. Hence, forming scientifically grounded perceptions of this historical figure among students at the lyceum level is a relevant and necessary task for contemporary history education, particularly in the context of implementing the New Ukrainian School (NUS) concept.*

The purpose of this article is to explore traditional and innovative techniques for shaping students' understanding of historical personalities, using Pavlo Skoropadskyi, the last Ukrainian Hetman, as a case study. Additionally, the study aims to demonstrate the effectiveness of these techniques in history instruction within general secondary education institutions in Ukraine.

The research methods employed include analyzing scholarly publications and literary works related to Pavlo Skoropadskyi's life, comparative analysis of traditional and innovative approaches to forming students' perceptions of this historical figure, as well as synthesis and systematization methods to identify key trends in modern teaching practices for building historical knowledge. These

methodological techniques help evaluate the efficiency of diverse teaching strategies in Ukrainian history classes.

The study's findings reveal that employing innovative teaching techniques—such as interactive technologies, multimedia tools, quick access to information via short video clips, textual highlights, internet headlines, and psychological profiling of historical figures—significantly enhances the learning process. Such methods increase students' interest in historical content and improve their engagement with the subject. Teachers who effectively combine traditional methods with modern innovations inspire students to delve deeper into the biographies of significant historical figures.

Conclusions. *The authors conclude that organizing educational activities for forming students' perceptions of historical figures, specifically Pavlo Skoropadskyi, in 10th-grade Ukrainian history lessons through both traditional and innovative teaching techniques diversifies instructional approaches. This, in turn, stimulates students' interest in topics related to the Ukrainian Revolution and the complex figure of the last Ukrainian Hetman.*

Keywords: *historical figure, Hetman Pavlo Skoropadskyi, traditional and innovative teaching techniques, memes, physiognomic approach*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В центрі уваги наукових течій зарубіжної історіографії протягом II пол. XX ст. завжди були категорії «культура» та «цивілізація» і акцент ставився не на історико-економічні, а на історико-культурні проблеми, а головним суб'єктом і носієм історії визнавалася людина.

Роль і місце історичної особистості в історичному процесі є однією з ключових проблем у методології історичної науки. Специфіка історичного

дослідження, потребує вивчення історичних особистостей, аналізу та оцінки результатів їхньої діяльності. Знайомство з життєвим шляхом історичних діячів збагачує сухі історичні схеми яскравими образами, сприяє розкриттю причин історичних подій, процесів та явищ, допомагає здобувачам освіти в умовах Нової української школи виробити громадянську модель життєвої позиції, що є особливо важливим на сучасному етапі державотворення в Україні, в умовах широкомасштабної відкритої агресії РФ проти нашої Батьківщини.

Жодне історичне дослідження не може вважатися повноцінним без аналізу життєдіяльності історичних постатей доби та її об'єктивної оцінки. В процесі роздумів над історичними подіями певної доби завжди логічно виникає питання про вплив на них історичних діячів цієї епохи. Дослідник має поставити перед собою цілий ряд питань: *Як вплинула конкретна історична особистість на вибір тієї чи іншої альтернативи розвитку? У чому виявилася зміна перебігу історичних процесів? Яким чином результати її діяльності вплинули на хід подій? Яке місце посідає історична персоналія в історії України? Як оцінювали її роль сучасники і як оцінюють її нащадки?*

Антропологічний поворот, який стався у західній історичній думці на межі 1950-60-х рр., справив потужний вплив на гуманітаріїв, змусивши вчених-істориків розглядати особистість у новітніх контекстах: конструювання відповідних інститутів і структур, середовища побутування й навіть свідомості, ментальності, ієрархії цінностей тощо. Нині в західній соціогуманітаристиці інтенсивно дискутуються питання, пов'язані з дискурсивними практиками, рольовими моделями, стилями життя особистості в постіндустріальну та глобалістичну добу, зокрема з постмодерністським поворотом.

Історія постає як конкретна дійсність людини, і в цьому контексті вона обмежує її особистість, вводить у конкретні форми життєдіяльності та в конкретний простір своїх можливих реалізацій. Тож ті самі вчинки та дії людей у різні історичні часи можуть мати зовсім різні наслідки; при цьому не варто історію відривати ні від природи, ні від людини.

Надзвичайно актуальним питанням на сучасному етапі розвитку українського освітнього середовища стає вивчення ролі особистості в історії не лише для науковців, а й для історичної освіти у закладах загальної середньої освіти. І на сучасному етапі реалізації концепції Нової української школи перед вчителем історії особливо гострим залишається завдання гуманізації історії, в першу чергу її «олюднення», розкриття ідеї самоцінності людини в історичному процесі.

Шанобливе ставлення до героїв минулого України, яке в різні епохи виявляється в різний спосіб, є душею суспільних відносин між людьми. У цьому контексті важливою є діяльність вчителя історії по формуванню уявлень у здобувачів освіти про історичного діяча на уроках історії України. Вивчення історичних постатей не тільки сприяє цілісному пізнанню історичних процесів, а й впливає на формування ціннісних орієнтирів особистості здобувача освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з ключових проблем сучасної методики навчання історії є визначення методичних умов, дидактичних технологій, ознайомлення здобувачів середньої освіти з видатними історичними особистостями, визначення їхньої ролі в історичних процесах, оцінки впливу на долю суспільства, держави. Теоретико-методичні аспекти розв'язання проблеми формування у здобувачів освіти уявлень про видатні історичні персоналії та їхню роль у історичному процесі розглянуто в працях сучасних українських дослідників з історії методичної науки, шкільної

історичної освіти та освіти в цілому: К. Баханова [1], Н. Венцевої [2, 3], В. Даниленка, І. Коляди [4; 5], В. Комарова, Т. Ладиченко, П. Мороза [6], А. Пінчука [7; 8], О. Пометун, О. Рубльова, Т. Самоплавської, В. Сотніченко, С. Терна, О. Удада, та ін., які ознайомлюють з особливостями методики висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії на різних етапах розвитку методичної думки.

Сучасні українські методисти розробили власні форми, методи, методичні підходи та прийоми формування у здобувачів освіти уявлень про історичну особистість. Зокрема, знаний український дослідник - дидакт в галузі методики навчання К. Баханов наголошував, що кожную історичну особу «слід вивчати через сукупність джерел, які при конструктивній оцінці дають змогу цілісно збагнути причину доленості її дій у загальноісторичному процесі» [1, с. 25]. До таких джерел дослідник відносить: 1) письмові: літературні та документальні джерела у вигляді творів, спогадів, мемуарів, біографій, виступів, маніфестів тощо; 2) матеріальні: предмети побуту, прикраси, архітектурні споруди тощо; 3) зображальні: історичні картини, портрети, ілюстрації тощо; 4) фотоматеріали [1, с. 25].

Різні інноваційні підходи до методики формування уявлень про історичну персоналію були запропоновані і автором цієї статті і Колядою І.А. (мультимедійно-презентаційний прийом, використання творів художньої літератури, мандрівка у історичне минуле, інтерв'ю з історичною персоналією, прес-конференція за участю історичного діяча, використання мемів, створення тік-току, творення психологічного портрету засобами фізіогномістики) [8], вчений-методист П. Мороз у своїй публікації акцентував увагу на методичних вимогах до характеристики історичної особи [6], методист Л. Нерпан розробив різні види завдань, що передбачають створення портретів історичних діячів на шкільних історичних олімпіадах [9], методист

В. Тоболін розробив проблему вивчення життя і діяльності історичних осіб через використання схем-портретів [10], дидакти І. Рибак та Н. Ольхіна розглядають загальну методика вивчення особистості і визначають вимоги державних програм до компетенцій здобувача освіти, які стосуються особистості [11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері поєднання вчителями традиційних та інноваційних підходів в процесі формування системи історичних знань здобувачів освіти, потребують конкретизації та подальшого дослідження проблеми пошуку найбільш ефективних методичних прийомів формування уявлень про видатних персоналій конкретних історичних епох, технології формування у здобувачів освіти креативного та критичного мислення, практичних предметних компетентностей при роботі з історичною персоналією в процесі вивченні історії в умовах Нової української школи.

У нашому дослідженні ми здійснили спробу зробити свій внесок у вирішення означених проблем. У статті здійснено аналіз використання на уроці історії України традиційних та інноваційних методичних прийомів формування уявлень про історичну особистість гетьмана Павла Скоропадського, наприклад, такі як, інтерактивні технології навчання, застосування можливостей мультимедійної дошки, забезпечення швидкого доступу здобувачів освіти до інформації про життєвий шлях гетьмана через демонстрацію коротких відеоросюжетів, аналіз текстових повідомлень та уривків з творів художньої літератури, пошук інтернет-заголовків, заголовків інтернет-сайтів, визначення психологічного типу історичної особистості, які можуть суттєво покращити креативне та критичне мислення здобувачів освіти і підвищити інтерес до особистості Павла Скоропадського.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз наукових публікацій та художніх творів, присвячених життєвому шляху гетьмана Павла Скоропадського, порівняльний аналіз інноваційних та традиційних підходів до формування у сучасних здобувачів освіти уявлень про цю історичну персоналію.

Завданнями нашої наукового дослідження є:

1) здійснити порівняльний огляд традиційних та інноваційних підходів до формування уявлень здобувачів освіти про життєдіяльність та особисті характеристики історичної персоналії в процесі вивчення шкільного курсу історії України; 2) визначити значення історичного портрету в процесі характеристики особи в контексті біографічних даних, світогляду, основних етапів життя; 3) проаналізувати різноманітні методичні прийоми формування креативного мислення та практичних компетентностей здобувачів освіти покоління «зумерів» в умовах Нової української школи; 3) створити методичні рекомендації щодо формування у здобувачів освіти на уроці історії України уявлень про останнього українського гетьмана Павла Скоропадського.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Проблема висвітлення історичних постатей, як наголошував у своєму науковому дослідженні український вчений А. Пінчук, на сучасному етапі набула в методиці навчання історії статусу окремого методичного феномена. На його думку, «не до кінця розв'язаними залишаються питання, пов'язані з висвітленням історичних постатей у шкільних курсах історії, обсягу і змісту відповідних сюжетів, методів і прийомів навчання здобувачів освіти, розробкою засобів навчання школярів цих сюжетів» [8].

Творче засвоєння здобувачами середньої освіти необхідного об'єму знань про ту чи іншу історичну персоналію, процес підвищення пізнавального

потенціалу навчального матеріалу, посилення креативності у сприйнятті його здобувачами середньої освіти передбачає використання вчителем різноманітних технологій формування історичних уявлень про історичного діяча.

З метою розвитку предметних історичних компетентностей у здобувачів освіти та підвищення ефективності освітнього процесу на уроках історії України сучасними методистами запропоновано різноманітні методичні технології вивчення історичної персоналії на уроці, як традиційні, так і цілий ряд інноваційних: використання пам'яток складання історичних та політичних портретів; широке застосування історичних джерел; використання в розповіді прийомів стилістичного забарвлення мови, адекватних досліджуваній епосі; використання уривків з творів художньої літератури; проведення аналізу історичних портретів та фотосвітлин; включення в текст словесного портрета історичної постаті; ознайомлення здобувачів середньої освіти з уривками біографій, автобіографій, щоденників, листів; цитування самих історичних діячів, свідчень сучасників, їхніх спогадів про історичну особу, її зовнішність, характер персоналії; самостійна підготовка здобувачами середньої освіти біографічних довідок про видатних історичних діячів з використанням мультимедійних та інформаційних, комунікативних засобів навчання; постановка проблемних та дискусійних запитань, які забезпечують можливість здобувачам середньої освіти висловити свої погляди щодо оцінки історичної постаті; проведення дидактичних та інтелектуальних ігор; використання прийому драматизації; використання інтерактивних технологій навчання; використання відео- та мультимедійних та комунікативних засобів, тощо.

Чільне місце серед традиційних прийомів та засобів навчання належить історико-біографічному опису. У методиці навчання історії під історико-

біографічним описом розуміють характеристику особи в контексті біографічних даних, що має на меті реконструкцію життєвого шляху особистості і передбачає визначення траєкторії її життя в багатовимірному суспільно-особистісному контексті. Крім історико-біографічного опису, вчитель також використовує історико-психологічний опис – це психологічна характеристика діяча, яка містить опис його внутрішнього складу і намагається простежити, як індивідуальний характер історичної особи вплинув на її діяльність [4, с. 308].

При вивченні курсу історії України у 10-му класі теми: «Українська революція 1917-1921 рр.» важливе місце посідає період існування Української Держави і гетьманування Павла Скоропадського. Павло Скоропадський — гетьман України, український політичний і громадський діяч, військовик. Він походив із козацько-старшинського роду Скоропадських, був офіцером Російської імператорської армії, а також учасником російсько-японської та Першої світової війни. Після здобуття Україною справжньої незалежності і державного суверенітету ми нарешті маємо змогу по новому подивитися на постать Павла Петровича Скоропадського - останнього українського гетьмана. Він належить до тих дійових осіб історії, навколо яких завжди точилися нескінченні дискусії, створювалися міфи і легенди. Гетьман Скоропадський має бути зарахований до плеяди борців за незалежність України у ХХ ст.

Вчитель, формуючи уявлення у здобувачів освіти про цього військово-політичного видатного діяча, може використовувати такий традиційний прийом, як історико-біографічний портрет: «Павло Скоропадський, нащадок видатних козацьких родів, народився у травні 1873 р. у німецькому місті Вісбадені. Дитячі роки провів у родинному маєтку Тростянці на Полтавщині, де ріс в оточенні відомих українських діячів. У десятирічному віці майбутній генерал із батьками переїхав до Москви, де він проходить домашній курс

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

навчання, а після передчасної смерті батька вступає до за Пажеського корпусу – елітного закладу, що давав вищу освіту та доступ до імператорського двору та можливість служби у привілейованому Кавалергардському полку. Юнак багато подорожує Європою. Довго живе у Франції. Узяв шлюб із Олександрою Дурново, дочкою генерал-ад'ютанта Російської імперії. Мав успішну військову кар'єру. Брав участь російсько-японській війні, нагороджений за хоробрість золотою зброєю; згодом був призначений флігель-ад'ютантом царя. Одержує чин полковника і стає командиром Фінляндського драгунського полку. П. Скоропадський потрапляє у вир Української революції: ставши отаманом Вільного козацтва у жовтні 1917 р., П. Скоропадський займає на проукраїнські позиції, але конфліктує з лідерами УЦР і тому не виступив на її захист від більшовиків у січні 1918 р. згуртувавши навколо себе політичні сили незадоволені політикою УЦР, при підтримці німецького командування (яке справедливо вбачало у ньому «аристократа, монархіста, генерала, багатого поміщика, слабовольного, але честолюбивого») здійснив державний переворот і проголосив Українську Державу і прагнув утвердження монархічної моделі для України. Період його гетьманування відзначений успіхами у галузі науки, освіти та культури. Однак невирішеність аграрного питання, що викликала суспільне невдоволення, разом з поразкою Центральних держав і поворотом у бік федерування з небільшовицькою Росією призвели до краху Гетьманату. Після зречення влади з родиною оселився у м. Ванзее поблизу Берліна. Уже у 1920 р., за наполяганням емігрантів-гетьманців, П. Скоропадський очолює гетьманський рух, готуючи своїм наступником сина Данила. Наприкінці 1930-х рр. гетьман намагався згуртувати усі українські національні сили в діаспорі. Наприкінці війни, 16 квітня 1945 р., під час бомбардування станції Платлінг поблизу Мюнхена був смертельно поранений. Помер Павло Скоропадський 26 квітня

1945 р. у лікарні монастиря Меттен. Похований у м. Оберсдорфі в родинному склепі Скоропадських» [12].

Характеризуючи ще один традиційний прийом такий, як історико-психологічний опис, варто зазначити, що його основою має слугувати фізіогномістичний аналіз – це метод визначення типу особистості людини, її душевних якостей та стану здоров'я, за допомогою аналізу зовнішніх рис обличчя та його виразу, так і спогади сучасників про особистість [13, с. 3].

У методиці викладання історії зазвичай більшу увагу завжди приділяли історичному портрету як характеристиці особи в контексті біографічних даних, світогляду, основних етапів життя. Але, викладаючи здобувачам середньої освіти біографічний матеріал та дбаючи про творче засвоєння ними необхідної суми знань про ту чи іншу історичну особу, ми часом не здатні досягти, щоб вона стала для здобувачів середньої освіти живою та реальною, а не тінню давнини. Тому, складаючи історико-психологічний опис, вчителю також варто використати, як фізіогномістичний аналіз зовнішності П. Скоропадського за світлинами, так і за спогадами сучасників про особистість останнього українського гетьмана. Аналізуючи фотосвітлина, вчитель відзначає, що продовгувате обличчя, високий, опуклий лоб засвідчують інтелектуальні здібності та мудрість їхнього власника; довгі і вигнуті брови – про відкритість та комунікативність особистості; довгий ніс і вуха з добре вираженими раковинами вказують на організаційні здібності, про прагнення особистості до лідерства і яскраво виражену індивідуальність. Великі темні очі та рот зі спадаючими куточками губ свідчать про мужність гетьмана, його сильні вольові якості, здатності зберігати холодний розум у критичних ситуаціях, приймати рішення не емоційно, а зважено.

Інноваційною формою використання фізіогномістичного підходу та формування уявлень про особистість гетьмана шляхом складання історико-

психологічного портрету можливий варіант використання схеми – портрету, створеного художником – авангардистом (використання геометричних фігур та зображення елементарних рис обличчя) або таких дидактичних завдань для здобувачів освіти: а) запропонувати меми на основні риси особистості гетьмана; б) рольова ситуація «Гетьман на прийомі психотерапевта»; в) гра графологічна експертиза гетьманського почерку і складання психологічного портрету; гра «Особистість гетьмана очима фізіогнома і графолога»; г) театралізована гра «Інтерв'ю з сучасниками на тему: «Яким ви запам'ятали гетьмана П. Скоропадського?» (із широким залученням документальних джерел).

Так, відповідно за результатами графологічного аналізу почерку П. Скоропадського, цей історичний діяч був логіко-інтуїтивним інтровертом, для яких характерне аскетичне обличчя, вираз якого завжди сприймається беземоційним, суворим і похмурым. Його сучасник, Петро Врангель, так описував зовнішність українського гетьмана: «Середнього зросту, пропорційно складений, блондин, з правильними рисами обличчя, завжди ретельно, точно дотримуючись форми, одягнений...». Скоропадського цей діяч згадував як такого, що «прекрасно служив, відзначався рідкісною ретельністю і великою працьовитістю. Надзвичайно обережний, умів мовчати, відмінно вихований».

Загалом зовнішній вигляд Павла Скоропадського справляв враження шляхетної людини, вказуючи на його походження з вищих кіл суспільства. Його характер значною мірою обумовлювався військовим вихованням, а сучасники за вину ставили йому сухість і замкнутість. У ролі командира він проявив такі сильні якості, як сумлінність, працездатність і наполегливість у досягненні мети, однак порив, розмах і швидкість рішень були для нього чужі. Начальник Штабу гетьмана Б. Стеллецький змальовував П. Скоропадського як

«сміливим офіцером, проте людиною честі, але політично недосвідченою й такою, що погано зналася на людях й деякі особистості діяли на нього фатально...» [13, с.180]. Крім цього, за спостереженнями Б.Стеллецького, гетьман був досить сентиментальною людиною. Так, коли влітку 1918 р. начальник Штабу повідомив йому про страту більшовиками царя та його сім'ї, «то в перший момент обличчя його якимось витягнулося, скривилося у гримасу і він заплакав як маленька дитина». Потім, під час панахиди у палацовій церкві, П. Скоропадський знову ридав, мов дитина [14, с. 263].

Завершуючи історико-психологічний опис останнього українського гетьмана, вчитель може узагальнити, що аналіз зовнішності, спогади сучасників про його риси характеру, особисті й професійні якості засвідчують, що П. Скоропадський був сильною та чесною людиною, справжнім військовиком, який користувався повагою серед свого оточення, хоч неминуче проявляв і притаманні людині слабкості. Прагнучи врахувати психологічні особливості сучасного покоління здобувачів освіти – представників покоління «зумерів» вчитель історико-психологічний портрет подає, використовуючи можливості ІКТ, зокрема мультимедійну презентацію. Цікавою інновацією на уроці може стати визначення психологічного типу особистості гетьмана за соціонічним тестом на визначення типу особистості з використанням аргументів пов'язаних з біографією П. Скоропадського. Враховуючи кліпове мислення здобувачів середньої освіти покоління «зумерів» (здатність сучасного підлітка сприймати інформацію у швидких фрагментах, коли звичним для є доступ до інформації через короткі відеоролики, текстові повідомлення, інтернет-заголовки, заголовки статей тощо), на початку вивчення теми «Українська революція 1917-1921 рр.» вчитель може застосувати методичний прийом, який умовно назовемо «портретна галерея». Вчитель, використовуючи можливості мультимедійної дошки, пропонує

портрети та світлини діячів, які мали ключовий вплив на революційні події в Україні (М. Грушевського, С. Петлюри, В. Винниченка, П. Скоропадського, Є. Коновальця, Є. Петрушевича, Н. Махна, М. Міхновського), не називаючи їхніх прізвищ і не вказуючи на їх роль та місце в історії України. Здобувачі освіти розподіляються самостійно на групи, кожна з яких отримує завдання – проаналізувати особистісний портрет та результати діяльності двох діячів з пропонуваного портретів, запропонувавши і аргументувавши власне бачення особистості діяча його історичної ролі. Вислухавши відповіді здобувачів освіти, учитель пропонує їм розв’язати ребус та проаналізувати меми і назвати прізвища зображених діячів. Інноваційним підходом, на наш погляд, буде завдання співставити світлину історичного діяча, опис його сучасником, живописний портрет та характеристику соціонічного типу особистості, визначивши, який портрет найбільш повно і достовірно розкриває особистість гетьмана П. Скоропадського. Як варіант вчитель може використати «мозковий штурм» в організації рольової гри «Суперечка вчених, знавців та обивателів». При цьому певною інновацією буде, коли визначивши соціонічний психотип гетьмана П. Скоропадського, вчитель може запропонувати здобувачам середньої освіти проаналізувати за фізіогномістичним підходом та співставити психологічний портрет гетьмана з особистістю, ім’ям якої названо психотип.

Важливою складовою в організації подальшої діяльності при формуванні уявлень про гетьмана П. Скоропадського є процес формування критичного мислення у здобувачів середньої освіти, особливо покоління «зумерів». Цьому сприятиме організація рольової гри «Історичні дебати» із застосуванням прийому «мозковий штурм» при розв’язанні проблемного запитання: *«У чому контрверсійність постаті Павла Скоропадського?»*. Інноваційним з нашого погляду є виконання здобувачами освіти завдання – підготувати відеокліпи з

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

шаржами або мемами на ключові прорахунки у діяльності гетьмана, хибі характеру його особистості, або запропонувати 10 ідей для тік-ток сюжету.

Формування уявлень про гетьмана П.Скоропадського передбачає розвиток практичних компетентностей та творчого мислення у здобувачів середньої освіти покоління «зумерів». Цьому має посприяти організація вчителем рольової гри – історичні дебати (гру можна провести в онлайн-форматі) на тему: «Федеративна грамота П. Скоропадського – це зрада ідеалам Української революції або вимушений крок в ім'я захисту Української Держави?». Під час якої клас об'єднано в команди: українські соціалісти, російські соціалісти – радикали (більшовики), та російські соціалісти – помірковані (меншовики), російські монархісти, російські ліберали. Її учасники готують відповідні спічі. Цю ж тему вчитель може винести під час організації уроку-суду історії, коли групи класу, які об'єднано в команди: українські соціалісти, російські соціалісти – радикали (більшовики), та російські соціалісти – помірковані (меншовики), російські монархісти, російські ліберали, будуть одночасно виступати в якості свідків захисту та свідків обвинувачення, а здобувачі освіти у ролі присяжних мають сформулювати «Вердик». Формою засідання можна запропонувати змагання виконавців у стилі реп. Такі ігри вимагають попередньої ретельної та тривалої у часі підготовки та організації.

З метою активізації пізнавальної діяльності, формування образності та аналітичності мислення при вивченні історичної персоналії вчитель може запропонувати також рольову гру «Архіваріус», поділивши клас на групи і запропонувавши їм виконати завдання: «Складіть ребуси на слова: Павло Скоропадський, Українська Держава, федералізм, Академія наук, Володимир Вернадський, Молодий театр, Лесь Курбас, приватна власність, землеволодіння, гетьман, Вільне козацтво». Інноваційним підходом буде

завдання скласти мем щодо таких історичних персоналій, як В. Вернадський, А. Кримський, Лесь Курбас.

Формуванню креативного мислення та практичних компетентностей при роботі з історичною персоналією при вивченні історії України у здобувачів середньої освіти покоління «зумерів» закладів загальної середньої освіти ліцейного рівня сприятиме виконання завдання: «Підготуйте комікс, або варіанти картинок, або пропозиції креативних ідей для коміксу: «Як врятувати гетьмана П. Скоропадського?»».

Шанобливе ставлення до героїв минулого України, яке в різні епохи виявляється в різний спосіб, є душею суспільних відносин між людьми. Ось тому у цьому контексті надзвичайно важливою є діяльність вчителя історії по формуванню уявлень про історичного діяча у здобувачів освіти на уроках історії України. Вивчення історичних постатей не тільки сприяє цілісному пізнанню історичних процесів, а й впливає на формування ціннісних орієнтирів особистості здобувача освіти [15, с. 1].

Висновки. Отже, в процесі вивчення історичних подій та явищ певної історичної епохи завжди логічно виникає питання про вплив на них історичних діячів даного періоду. На сучасному етапі в умовах реалізації концепції Нової української школи та в умовах протистояння нашого народу відкритій агресії РФ проти нашої Батьківщини, організація освітньої діяльності по формуванню уявлень про історичну персоналію у здобувачів середньої освіти у закладах загальної середньої освіти ліцейного рівня на уроках з історії України у 10 класі має відбуватися шляхом організації як традиційних, так і інноваційних технологій навчання з метою формування об'єктивних оцінок та практичних компетентностей у сучасної юної генерації українців місця й ролі видатних державних і політичних діячів у нашій національній історії. Вдале поєднання традиційних та інноваційних

технологій навчання історії України при формуванні історичного портрету контрверсійної особистості гетьмана Павла Скоропадського створить умови для урізноманітнення процесу навчання історії України, сприятиме підвищенню пізнавального інтересу здобувачів середньої освіти ліцейного рівня до вивчення тем з історії Української революції (1917-1921 рр.) та постаті останнього українського гетьмана, забезпечить національно-патріотичне виховання юної генерації українців, які мають взяти на себе у майбутньому відповідальність у боротьбі за долю і перспективи та захисту державного суверенітету України.

Список використаних джерел

1. Баханов К. О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі: Дидактичний словник-довідник . Запоріжжя: Просвіта, 2002. 108 с.
2. Венцева Н. О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 7 класі. *Бібліотека журналу «Історія та правознавство»*. 2010. Вип. 2(74) — Харків: Основа. 127 с.
3. Венцева Н. О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 8 класі. *Бібліотека журналу «Історія та правознавство»*. 2010. Вип. 9(81). 142 с.
4. Коляда І. А. Теоретико-методичні засади висвітлення ролі історичної особи на уроках з історії України у 9 класі при вивченні теми: «Російсько-французька війна 1812 р. і Україна (І. Котляревський – організатор козацьких полків у війні 1812 р.)». *Проблеми історії України XIX - початку XX ст.*: зб. наук. праць. 2013. Вип. 21. С. 301-310.
5. Коляда І.А., Борчук С.М., Камбалова Я.М., Дрогомирецька Л.Р. Створення історичних уявлень у здобувачів освіти про князя Данила Романовича на уроках історії України у 7 класі: роль естетичних засобів

навчання у формуванні культурної компетентності. *Вісник аграрної історії*. 2022. Вип. 39-42. С. 26-39.

6. Мороз П. Методичні вимоги і критерії до характеристики історичної особи. *Історія в школах України*. 1997. №3. С.20 – 26.

7. Пінчук А. С. Методика формування в учнів знань про історичну особу. *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2006. № 19 (114). С. 67 — 72.

8. Пінчук А. С. Методичні засади висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії (30-80-ті рр. ХХ ст.): автореф... канд. пед. наук спец.: 13.00.02— Київ, 2006. 21 с.

9. Нерпан Л. Шлях до історичного Олімпу. Рекомендації майбутнім учасникам олімпіад з історії. *Історичні олімпіади. Рекомендації. Завдання. Відповіді. 8-11 класи*. – Київ: Основа, 2004. 336 с.

10. Тоболін В. Вивчення життя і діяльності історичних осіб через використання схем-портретів. *Історія в школах України*. 1999. № 1. С. 25-28.

11. Рибак, І. Ольхіна Н. Методичні рекомендації щодо вивчення особистості // *Визначні особистості в історії України: метод. посібник*. Ч. 1 Київ, 2004. 128 с.

12. Папакін Г. В. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. *Історико-архівні нариси*. Київ, 2003. 282 с.

13. Гай-Нижник П. Життя та будні резиденції диктатора: палац гетьмана усієї України П.Скоропадського. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Серія: Педагогічні та історичні науки: збірник наукових праць. 2013. Вип.114. С. 255–270.

14. Гай-Нижник П. П. Борис Стеллецький – начальник Головної Квартири та Власного Штабу Гетьмана П. *Національна та історична пам'ять*: зб.

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

наук. праць. Спецвипуск: «Павло Скоропадський – останній гетьман України (до 140-річчя від дня народження)». 2013. Вип.7. С.175–183.

15. Камбалова Я. М. Методичні аспекти формування знань про історичну особистість в учнів загальноосвітньої школи: на прикладі теми «Кирило-Мефодіївське товариство». *Історія в школі*. 2016. (листопад-грудень 2016). С. 5-8.